

Det hyperaktive menneske: ADHD-diagnosens idéhistorie

Matthew Smith:

*Hyperactive. The Controversial History of
ADHD*

Reaktion Books, 2012

248 sider, £25.

Emil fra Lønneberg var en fræk og initiativrig dreng fra en forgangen smålandsk bondekultur, der stak hovedet i suppeterrinen og hejste lille Ida op i flagstangen. Forfatteren Astrid Lindgren brugte ikke mindst inspiration fra sin egen opvækst i begyndelsen af 1900-tallet, da hun i 1963 skildrede den energiske og entusiastiske Emil og hans anarkistiske drengestreger. Lindgren gav livskraft til den fiktive figur på en varm og kærlig måde, der udelt hyldede og fejrede den gavtyveagtige adfærd. Dermed fik hun Emil til at fremstå som inkarnationen af dét barn, som vi alle ville ønske, at vi selv var eller havde været.

Bart Simpson er en fræk og initiativrig dreng fra en nutidig amerikansk middelklassekultur, der laver ballade i den lille by Springfield og driller sin søster Lisa. Tegneren Matt Groening har opkaldt de øvrige figurer i den animerede sitcom *The Simpsons* efter sine egne familiemedlemmer. Men lige netop Barts navn har han dannet som et anagram af det engelske ord "brat", der bedst kan oversættes med det danske ord "møgunge". Groening har siden 1989 skildret den fiktive skarnsknægt Bart på en satirisk måde, der ganske vist fremkalder moro og elementer af sympati. Alligevel får Groening den overaktive og impulsive Bart til at fremstå som inkarnationen af dét barn, som vi alle håber, at vores egne børn aldrig bliver.

Forskellen på repræsentationen af de populærkulturelle figurer Emil og Bart er ikke tilfældig for min tekst. For den handler ikke bare om to forskellige fiktive skildringer af frække og initiativrige drenge med krudt i r... Forskellen afspejler nemlig også, hvordan vores opfattelse af børns adfærd er snævert knyttet til en række politiske, kulturelle og teknologiske tendenser i samfundets historiske udvikling. Som et eksempel på denne afspejling påpeger den danske professor i uddannelsesforskning Niels Egelund ofte, hvordan vi lever i en kul-

tur, som i stigende grad idealiserer konsensus, tilpasning og samarbejde frem for konkurrence, udfordringer og udfoldelse. Det medfører bl.a., at vi i de senere år er begyndt at favorisere pigers frem for drenges typiske adfærdsmønstre, og et af resultaterne er, at flere og flere drenge klarer sig dårligt i uddannelsessystemet og på arbejdsmarkedet. Som et underordnet aspekt i denne udvikling har vi på ganske få årtier bevæget os mere og mere væk fra at betragte den uregerlige og energiske adfærd blandt især drenge som et charmerende og naturligt udtryk for eksistensen. Ganske vist som en naturlig adfærd, der i et vist omfang har kaldt på forældres og samfundsopdrageres hævdede øjenbryn og løftede spanskør. I dag ser vi næsten omvendt en udbredt tendens til, at den tilsyneladende selvsamme uregerlige og energiske adfærd opfattes som en eksistentiel trussel mod velfærdsstaten. Et foruroligende fænomen, der både udgør en fare for den offentlige sikkerhed og en byrde for den sociale orden. Nemlig derved at fænomenet bliver identificeret som en afgørende faktor bag forekomsten af uddannelsesvanskeligheder, kriminalitet, alkohol- og narkotikamisbrug og afhængighed af offentlig forsørgelse. Samtidig bliver fænomenet i stigende grad fremstillet og diskuteret som et medicinsk problem, der skal diagnosticeres og behandles med psykofarmaka. Under betegnelsen ADHD, som på rekordtid er blevet udråbt til at være en verdensomspændende psykiatrisk diagnose, der forekommer blandt op mod 15-20% af befolkningen.

Den prisbelønnede britiske medicinhistoriker Matthew Smith sammenfatter på glimrende vis dette finurlige fænomen under overskriften 'hyperaktivitet' i hans eminente værk af samme navn fra 2012. At jeg indleder anmeldelsen med at nævne forskellen på Emil og Bart er endnu engang ikke nogen tilfældighed. For i indledningen til værket gør Smith et nummer ud af at beskrive, hvordan han selv voksede op i 1980'erne, hvor frække drenge stadig var charmerende. Og, at han først stødte på problematiseringen af fænomenet 'hyperaktivitet' gennem en række personlige oplevelser i sit voksenliv. BBC har for nyligt udpeget Smith til at være blandt en ny generation af tænkere, der har udvist potentiale for at lave banebrydende forskning. Smith demonstrerer da også en fremragende indsigt i, at hyperaktivitet er et kompliceret begreb, og at det i en analytisk sammenhæng netop er nødvendigt at anvende begrebet hyperaktivitet frem for betegnelsen ADHD for at kunne opnå en dybdegående forståelse for nuancerne

i fænomenet. Samtidig har Smith sans for, at lige præcist fænomenet hyperaktivitet udgør et af de mest omfattende stridsspørgsmål i vores samtid. Et kontroversielt emne, der også mere generelt handler om, hvordan psykiske lidelser og psykiatrisk diagnosticering er ved at blive et af de vestlige samfunds største sundhedsmæssige, økonomiske, sociale og kulturelle problemer. Kigger vi alene på debatten omkring diagnosen ADHD, er den præget af mange ensidige og forenkende perspektiver. I debattens yderpositioner tematiseres betegnelsen ADHD typisk enten som en videnskabelig kategorisering af en arvelig neurologisk forstyrrelse eller som en stigmatiserende mærkat, der bruges til social kontrol af uønsket adfærd. Smith har derfor leveret et både tiltrængt og nødvendigt idéhistorisk bidrag til debatten, der angriber spørgsmålet om hyperaktivitet ud fra et nuancerende og dybdegående historiserende favntag. Nemlig et favntag med de komplekse måder, hvorpå populærkultur, samfundsforventninger, demografi, politik, økonomi, videnskab, ideologi og patientaktivisme danner vores forståelse af, hvad hyperaktivitet er og skaber tilhørende ideer om, hvordan menneskers personlighed og adfærd bør formes.

Smiths hovedpointe er netop, at vi nok kan finde beskrivelser af meget impulsive og overaktive børn så langt tilbage som til Heinrich Hoffmanns børnebog *Den store Bastian* fra 1848. Men at disse adfærdsmønstre bliver patologiseret og fremstillet i diagnostiske kategorier som et specifikt medicinsk problem, er et langt nyere fænomen. Her får Smith på genial vis demonstreret, at afsættet for patologiseringen finder sted den 4. oktober 1957. Den dag sender Sovjetunionen verdens første kunstige satellit, Sputnik, i kredsløb om jorden. Begivenheden forekommer i begyndelsen af den kolde krig, og den spreder panik blandt amerikanerne. De ser opsendelsen af Sputnik som et tegn på, at de er ved at tabe 'hjernekapløbet'. Derfor udråber amerikanske politikere og videnskabsmænd i fællesskab befolkningens 'hjernekraft' som altafgørende for USA's fremtidige økonomi og sikkerhed. Konsekvensen af panikken er, at der opstår en forøget sensibilitet over for børns læring og akademiske evner, der nu bliver identificeret som en afgørende ressource for nationens ve og vel. Det er først i den forbindelse, at de hyperaktive og impulsive børn for alvor bliver identificeret som et særligt problem, der skal belyses og håndteres. Medicinalfirmaet CIBA er specielt hurtigt på aftrækkeren i forhold til at lancere en løsning på det nye problem,

og med en massiv kampagne får CIBA fra slutningen af 1950'erne markedsført det psykofarmakologiske præparat Ritalin som en sand 'magic bullet'. Det lykkes altså CIBA at overbevise offentligheden om, at de kan indløse en af de mest grundlæggende historiske myter i den moderne medicins metafysiske grundlag og levere en specifik behandling til en specifik sygdom. I de følgende år betyder markedsføringen af Ritalin som en specifik behandling for hyperaktivitet ikke alene, at selve idéen om hyperaktivitet som et specifikt psykopatologisk problem vinder fodfæste. Markedsføringen betyder også, at teorien om at børns hyperaktivitet er en arvelig neurologisk dysfunktion kommer til at udkonkurrere andre teorier. Hovedsageligt konkurrerende teorier om, at hyperaktivitet skyldes dysfunktionel psykologisk udvikling, mangelfuld forældreomsorg eller et dårligt miljø.

Den moderne idé om hyperaktivitet opstår i USA, men i de seneste årtier er den blevet spredt til resten af verden i kølvandet på den medicinske globalisering samt den mere generelle amerikanisering af vores forståelse af bevidstheden. Idéen får sin formelle debut i den moderne lægevidenskab med udgivelsen af de amerikanske psykiaters diagnosemanual DSM-II i 1968 under det diagnostiske navn 'hyperkinetisk barndomsreaktion'. Med udgivelsen af DSM-III i 1980 omdøbes fænomenet til ADD (Attention Deficit Disorder). Det er dog først i 1987 at fænomenet endeligt kategoriseres under betegnelsen ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder). Det sker som en anerkendelse af, at hyperaktivitet må forstås som nøglesymptom. I dag fremstår fænomenet hyperaktivitet og diagnosen ADHD som en af de mest udbredte medicinske idéer i verden, og den udråbes gerne til at rumme en essentiel og universel medicinsk sandhed. Det skyldes også, at den dominerende forståelse af fænomenet passer som fod i hose til den massive udbredelse af neurovidenskabelige idéer, som vi har oplevet de seneste årtier. Smiths fortjeneste er at påvise, at selve patologiseringen og udbredelsen af idéen om hyperaktivitet og ADHD i høj grad er et helt igennem historisk fænomen. En historie, der ikke mindst har været båret af den kolde krigs hjernekapløb, ekspansionen og teknologiseringen af uddannelsessystemerne, udbredelsen af psykofarmaka samt den tiltagende problematisering og patologisering af drenges adfærd.

Anders Draby Sørensen